

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky
Studijní program: B7508 Sociální práce
Studijní obor: Sociální pracovník

DĚTI DVOU SVĚTŮ
CHILDREN OF TWO WORLDS

Bakalářská práce: *II-FP-KSS- 3010*

Autor:
Alena FISENKOVÁ

Podpis:

Vedoucí práce: Prof.PhDr.Karel Rýdl,CSc.
Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
44	4	2	1	24	CD

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Alena FISENKOVÁ**
Osobní číslo: **P09000012**
Studijní program: **B7508 Sociální práce**
Studijní obor: **Sociální pracovník**
Název tématu: **Děti dvou světů**
Zadávající katedra: **Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl bakalářské práce: Posouzení vlivu sociálně odlišného prostředí na děti v dětském domově.
Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.
Metody: Rozhovor

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. Psychologický slovník. 2. vyd. Praha : Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-569-1.

KREBS, V. a kol Sociální politika. 4. vyd. Praha : Aspi, 2007. ISBN 978-80-7357-276-1.

MATĚJČEK, Z. Výbor z díla. 1.vyd. Praha : Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1056-6.

Rodinné právo. Ostrava- Hrabůvka : Sagit, 2008. ISBN 978-80-7208-699-3.

ŠULCOVÁ, L. Raný psychologický vývoj dítěte. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0877-4.

VYMĚTAL, J. Úzkost a strach u dětí. 1. vyd. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-830-9.

Vedoucí bakalářské práce:

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce: 1. dubna 2011

Termín odevzdání bakalářské práce: 27. dubna 2012

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

doc. PaedDr. PhDr. Ilona Pešatová, Ph.D.

vedoucí katedry

dne 22-04-2011

Čestné prohlášení

Název práce: Děti dvou světů
Jméno a příjmení autora: Alena Fisenková
Osobní číslo: P09000012

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 18. 04. 2012

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala svému vedoucímu bakalářské práce profesoru Karlu Rýdlovi za laskavé vedení, trpělivost a cenné rady. Dále všem, kteří mi pomáhali při získávání podkladů a zpracovávání této bakalářské práce. Řediteli Dětského domova Frýdlant panu Tomáši Kahanovi, který mi umožnil praxi a shromažďování materiálů v tomto zařízení. Dále děkuji paní vychovatelce Janě Sýkorové za její trpělivost a vstřícnost a rovněž i všem zaměstnancům dětského domova. Děkuji jim zejména za lásku, kterou věnují dětem. Rovněž děkuji i paní učitelce Anně Chvojkové za milý a vstřícný přístup ke mně i k dětem, které ji milují.

V Liberci dne 18.4.2012

V Liberci dne: 18.4.2012Název bakalářské práce: Děti dvou světů

Jméno a příjmení autora: Alena Fisenková

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2011/2012

Vedoucí bakalářské práce: prof.PhDr.Karel Rýdl,CSc.

Anotace:

Bakalářská práce se zabývá situací dětí, které žijí v dětském domově a více či méně pravidelně navštěvují svoji biologickou rodinu. Odlišnost těchto dvou realit včetně norem a pravidel, která zde platí, vyvolává dojem, že děti se pohybují v jakémsi bludném kruhu. Nejsou schopny nikde zakotvit a tuto nestabilitu a nejistotu si odnášejí sebou do dalšího života. Významný je i postoj veřejnosti, která se k dětem z dětského domova staví často velmi negativně. Tato práce se skládá z části teoretické, kde jsem vycházela z odborné literatury a studijních textů, na základě kterých popisuji jednak psychologii, vývoj a vnímání dítěte a dále rodinu a její význam pro formování jedince v celospolečenském kontextu. Část praktická čerpá z rozhovorů, pozorování a studia dokumentace dětí. Vedle konkrétní kazuistiky je zde popsán i systém náhradní rodinné péče a její očekávaný vývoj především u nás.

Klíčová slova: dětský domov, biologická rodina, psychologický vývoj jedince, socializace, kazuistika, náhradní rodinná péče, celospolečenské klima

Title of the bachelor thesis: Children of two Worlds

Author: Alena Fisenkova

Academic year of the bachelor thesis submission: 2011/2012

Supervisor: prof.PhDr.Karel Rýdl,CSc.

Summary:

This thesis deals with the situation of children living in foster homes and more or less regularly visited by his biological family. The difference of these two realities, including the standards and rules that apply here, gives the impression that children are moving in a kind of vicious circle. They are unable to anchor anywhere and the instability and uncertainty can take away her life to the next. Most importantly, public acceptance, which the children from the orphanage building often very negative. This work consists of a theoretical part where I was based on the literature and study materials upon which describe both psychology and perception of child development and family and its importance for the formation of individuals in a societal context. The practical part draws on interviews, observation and documentation study of children. In addition to specific case studies described here and the foster care system and its expected the evolution in that area for future time especially in uor country.

Key words: children's home, biological family, an individual's psychological development, socialization, case report, foster care, the societal climate

Obsah

1 Úvod.....	10
2 Rodičovství.....	10
2.1 Vnímání dítěte.....	11
2.2 Vývojové etapy.....	12
2.3 Vývoj dítěte.....	12
3 Ústavní zařízení.....	14
3.1 Dětský domov.....	14
3.1.1 Školní docházka.....	15
3.1.2 Zájmová činnost	16
3.2 Vesničky SOS.....	16
4 Ústavní péče.....	16
5 Socializace.....	17
5.1 Poruchy chování.....	17
5.2 Syndrom vyhoření.....	20
6 Ústav či rodina?.....	21
7 Historický pohled.....	22
8 Organizace péče.....	22
8.1 Délka pobytu.....	22
8.2 Legislativa.....	23
8.3 Získávání informací.....	24
8.4 Teoretická východiska.....	24
9 Praktická část.....	24
9.1 První dítě.....	24
9.2 Druhé dítě.....	27
9.3 Třetí dítě.....	29
9.3.1 Komparace osobností.....	30
9.3.2 Změna v organizaci DD.....	31
9.4 Sourozenecké vazby.....	31
9.4.1 Sourozenci I.....	31
9.4.2 Sourozenci II.....	33
9.4.3 Sourozenci III.....	33
9.4.4 Děti bez rodiny	34
10 Profesionální pěstounská péče:.....	34
10.1 V zahraničí.....	34
10.2 Pěstounská péče u nás	35
11 Závěr.....	39

Seznam použitých zkratek a symbolů

ADHD – hyperaktivita s poruchou pozornosti

MPSV – ministerstvo práce a sociálních věcí

Natama – občanské sdružení

NRP – náhradní rodinná péče

DĚTI DVOU SVĚTŮ

1 Úvod

Tato práce by měla být zamyšlením nad situací dětí, které jsou umístěny v ústavní péči a ve většině případů i v kontaktu méně či více pravidelném se svou biologickou rodinou. Různé možnosti řešení jednotlivých případů naráží téměř shodně na stejné překážky a vyskytují se zde i podobné symptomy a komplikace.

Tak jak je uvedeno v Úmluvě o právech dítěte Organizace spojených národů: *Nejlepší zájem dítěte musí být předním hlediskem při veškerých postupech týkajících se dětí, ať už konaných veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárními orgány* (Novotná, Průšová 2004, s. 15). V duchu této myšlenky má být pojmán i přístup jednotlivých zemí k dítěti, ale i matce a celé rodině. Funkční rodina jako prvotní článek socializačního procesu představuje pro dítě zázemí a jistotu, ke které se uchyluje po celý život. Rodič je ten, od kterého dítě očekává ochranu, pocit bezpečí a lásky. Samotné rodičovství vyžaduje určitý stupeň intelektuální a sociální zralosti. Je naprosto zřejmé, že velkou úlohu zde hrají zažití vzory, které máme tendenci kopírovat. Model své biologické rodiny kopírujeme více či méně vědomě v našem dalším životě.

2 Rodičovství

Jak uvádí ve své knize Zdeněk Matějček, *v ochranném přístupu rodičů k potomkům rozlišujeme jednak rodičovství vlastní, pokrevní či biologické* ve smyslu pudu neboli instinktu, kdy člověk na základě lidské přirozenosti vycházející z přírodních zákonitostí, opečovává a ochraňuje vlastní potomstvo (Matějček 2005, s. 226-227).

Je zde však i nemálo příkladů, kdy pokrevní rodič selhává, o dítě pečuje nedostatečně, či jej zcela odmítá. Tento přístup je považován za odchylku, která se vymyká akceptovaným společenským normám. Stejně tak může být vnímán i ochranný postoj vůči dětem nepokrevním takzvaně cizím. Jsou lidé, kteří brání vlastní dítě i s vědomím, že ono je původcem zla, násilí či lži, lidé, kteří pokládají pokrevní vazbu za bezpodmínečnou. V historii vidíme ale i mnoho situací, kdy člověk pečuje o cizí dítě jako by bylo jeho vlastní. Zde hovoříme o rodičovství psychologickém. K tomuto je namístě zmínit, že máme mnoho rozvedených rodičů s dětmi, kdy jeden z

rodičů není pokrevní a na základě touhy po dětech potažmo rodině je možné, že se těmto svazkům daří vytvořit útulný domov. Opakem jsou situace, kdy nový člen rodiny děti nepřijme. Biologické rodičovství od nás vyžaduje postarat se o dítě materiálně, zajistit jeho přežití. Psychologické rodičovství poskytuje dítěti pocit lásky, bezpečí, porozumění a podpory.

V dnešní postmoderní společnosti, která takzvaně bojuje proti předsudkům, snaží se oprostit od dogmatických konvencí a starého způsobu uvažování, bychom očekávali daleko větší míru tolerance a otevřenosti i v otázkách přístupu k dětem z dětských domovů, imigrantům či národnostním menšinám. Postoje nelze generalizovat, ale je zde mnoho příkladů velmi radikálního způsobu uvažování.

2.1 Vnímání dítěte

Profesor Matějček ve své knize ilustruje dvěma obrázky desetiletého chlapce jeho vnímání pobytu v dětském domově a v pěstounské rodině. První obrázek je plný života, vidíme zde hrající si, skotačící děti, psa a z obrázku cítíme pohodu a radost. Obrázek dětského domova má řád a systém, ale postrádá jakousi spontánní atmosféru.

Máme mnoho příkladů z praxe, kdy dětské domovy doslova zachraňují děti před rizikovým či přímo nebezpečným prostředím vlastní rodiny. Odborníci, specialisté, kteří tu pracují dokáží velmi erudovaně přistupovat k dítěti, k jeho specifickým potřebám. Pracuje zde mnoho obětavých lidí, kteří dětem zcela nezištně dávají lásku a péči, které by se jim doma nedostalo. Avšak prvním a zásadním argumentem zůstává časté střídání vychovatelů, což je praktickou překážkou vytvoření si pevné citové vazby na nejbližší osobu. Druhým momentem, který odlišuje toto prostředí od běžné rodiny, je nedostatek mužských a ženských vzorů pro přijetí příslušných vzorců chování. Střední školní věk je dobou přijetí životní role podle pohlaví. Zde je nutné podotknout, že se jedná zejména o chybějící vzory mužské a to především u chlapců. Polarita ženského a mužského světa přináší v realitě života dítěti řadu příležitosti k tomu, aby si osvojilo chování spojené s rolemi obou pohlaví. Pro dívku jsou to primárně role ženské, pro chlapce mužské. Ale stejně důležitá je i zkušenost s opačným pohlavím, kdy mužský vzor u dívky vede ke kultivaci a potvrzení si své ženskosti a naopak. Pokud se dítě má formovat pro život v páru je nejlepším modelem život v plnohodnotné rodině i se všemi problémy tak, aby bylo schopno je v budoucnu řešit. Jak čteme v knihách mnoha erudovaných autorů, ale

zejména nám toto potvrzuje praxe, dítě je schopno rozlišit momentální konflikt od nepřátelství, chladu a lhostejnosti.

2.2 Vývojové etapy

Jednotlivé etapy vývoje dítěte rozdělil Jean Piaget do čtyřech stadií, která jsou charakterizována určitými projevy, typickými pro dané období života. Zvládnutí každé této etapy posouvá dítě do dalšího období. Prvním stadiem sensomotorické probíhá od narození do dvou let. Kontakt se světem zprostředkovávají smysly. Novou zkušenost dítě nabývá opakováním situací, jako jsou pohyb, dotyk tedy akce, po kterém následuje obvykle reflexní reakce. Výsledkem je nová zkušenost, kterou dítě fixuje dalším opakováním. Druhé stadium je předoperační, kdy se dítě od dvou do čtyřech let seznamuje se symboly a znaky, vytváří si představy a spojitosti. Od čtyřech do sedmi let se rozvíjí řeč i představy a také jednoduché egocentrické myšlení. Ve stadiu konkrétních operací od sedmi do dvanácti let dochází k rozvoji logického myšlení, pochopení počtu, hmotnosti i vlastní identity. Pro stadium formálních operací od dvanácti let je typický rozvoj logického myšlení, pochopení abstraktních pojmů i rozvoj schopnosti organizace. Tato chronologická stadia jsou vystavěna uvnitř, na čemž staví pedagogika v duchu konstruktivismu a dále dochází k ověřování získaných vědomostí v praxi (Piaget, Inhelderová 1997, s. 11, 21, 23, 92, 137).

2.3 Vývoj dítěte

Dítě si přináší na svět schopnost upoutat pozornost svého okolí například úsměvem. To je jakási pojistka, která má dítěti pomoci přežít v prvopočátku a ochránit jej před nezájmem. Od narození preferuje podněty sociálního charakteru – lidský hlas, obličej, záhy i oční kontakt. Tyto schopnosti se velmi specificky rozvíjejí ve směru k matce. Třetí až šestý měsíc vývoje jedince nazýváme také symbiotickou fází, kdy je dítě s matkou v úzkém sepětí. Dítě v tomto období vnímá matku jako součást vlastní bytosti. Představuje pro něj pocit jistoty jako základ pro další osamostatňování. Dítě si neuvědomuje hranice vlastní bytosti, takže s matkou do značné míry splývá. V sedmém a osmém měsíci se dostavuje u dítěte strach z cizích lidí a neznámých situací, což je dokladem normálního vývoje. Dítě vyžaduje osobu nejbližší a na cizí reaguje negativně. Strach z cizích lidí v osmém měsíci svědčí o specifickém připoutání. V

sedmém měsíci se objevuje separační úzkost, pokud se matka vzdálí (Vágnerová 2008, s. 22-24). Pokud v sedmém měsíci přijímá změnu hlavního vychovatele bez negativní reakce, hovoříme již o defektním vývoji.

Osoba matky představuje v prvním roce života průvodce socializačním procesem. Dítě po narození i když je od matky fyzicky odděleno, zůstává stále jakousi její součástí. Profesor Matějček podotýká, že raná deprivace může být zmírněna či úplně potlačena dostatečným suplováním vtažů v pozdějším stadiu. *Závěr po mém soudu může být optimistický. To, co se zatím z moci úřední děje víceméně živelně, tj. deprivované dítě prostě do adopce nebo do pěstounské péče!, to se může dítě uvědoměleji, poučeněji, cílevědoměji a odpovědněji* (Matějček 2005, s. 218)

Ve svých studiích vychází autor z Eriksonova vývojového schématu: Každé vývojové stadium je konfliktem mezi dvěma tendencemi, jejichž vyřešením se člověk vyvíjí. Pokud není konflikt vyřešen, člověk stagnuje, což mu brání v dalším rozvoji. V období od narození do prvního roku života dítě bojuje s nedůvěrou k okolnímu světu. Matka představuje pro dítě zázemí, pocit jistoty, bezpečí a lásky, z čehož pramení naděje. Mezi prvním a třetím rokem života dítě nabývá sebedůvěry v rozporu autonomie a studu, v závislosti na okolním světě. S každým zvládnutým krokem se posiluje jeho sebevědomí, chuť a tendence překonávat další překážky. Mezi třetím a šestým rokem sledujeme iniciativu proti pocitu viny, a takto se formuje svědomí. Šestý až dvanáctý rok dítěte je konfliktem mezi snaživostí a pocitem méněcennosti, podřízenosti. To jak jej každá úspěšně zdolaná etapa posouvá směrem dopředu se promítá nejen bezprostředně, ale i daleko dopředu. Dvanáctý až devatenáctý rok je věkem dospívání, hledáním vlastní identity v konfliktu s nejistotou své role mezi lidmi. Ve věku devatenácti až dvaceti pěti let je člověk připraven ve smyslu intimity proti izolaci k navazování užších osobních vztahů. Mezi dvacátým pátým a padesátým rokem se touha tvořit dostává do konfliktu s pocitem stagnace. Je spojeno s potřebou o někoho či něco pečovat. Po padesátém roce života je pocit osobní integrity, vyrovnanosti v konfliktu s pocitem zoufalství a strachu ze smrti. Ctností je moudrost.

Pro nás je pak zvláště důležité zjištění, že samotná časná „mateřská“ deprivace nestačí způsobit vážnou poruchu sexuálního a rodičovského chování – musí přistoupit ještě další specifická deprivace „vrstevnická“, aby dílo zhouby dokonala. Lze si ovšem

představit, že po období časné deprivace mohou přistoupit i vlivy příznivé, pozitivní, ameliorativní, protektivní, které neblahý sled vývojových dějů obrátí k dobrému (Matějček 2005, s. 211-212).

Je podloženo mnoha výzkumy, že dítě již před narozením rozlišuje matčin hlas od ostatních. U dětí v ústavech se vývoj řeči zřetelně opoždí. Je zde deficit individuálního přístupu a vzájemné interakce mezi matkou a dítětem pro vznik trvalé citové vazby. V bezpečné náručí matky prožívá dítě příjemné pocity, ona jej chrání, s ním může dovádět. Pokud se dítě nachází v prostředí, kde je i otec má možnost zažívat přirozené vztahy mezi jednotlivými členy rodiny a stává se jejich součástí (Matějček 1994, s.; 51-52)

3 Ústavní zařízení

3.1 Dětský domov

Dětský domov v dnešním pojetí je koncipován jako rodinný typ soužití, děti žijí v samostatných bytech. Tyto byty hospodaří se svým rozpočtem, který zahrnuje náklady na ošacení, víkendové vaření, kapesné, opravy, nákupy, školní potřeby a potřeby na volno časové aktivity. V bytech je maximálně osm dětí, sourozenci jsou umísťováni společně s cílem udržovat a posilovat sourozenecké vazby. Děti mají dva stálé pedagogy, kteří se pravidelně střídají ve službách. Děti jsou vedeny k zvládnutí základních domácích prací, zapojují se do běžných domácích povinností, jednou měsíčně si o víkendu sami vaří, přičemž se při nákupu potravin musí vejít do předem stanoveného rozpočtu. Naučit děti hospodařit s penězi je velice důležité pro jejich další samostatný život, neboť právě tento deficit má nejčastěji za následek to, že se děti ocitají na pokraji společnosti. V domově se děti také učí estetickému cítění. Před každým jídlem se děti podílejí na přípravě stolu, servírování jídla. Během stolování jsou usměrňovány tak, aby jedly společně, kulturně a aby pochopily, že setkání u stolu je příležitostí společně strávit příjemnou chvíli. Při dobrém jídle i rozhovoru, kdy stejně jako v rodině mohou pohovořit o tom, co během dne zažily, co chtějí vědět nebo řešit. Je vidět rozdíl mezi těmi, které možnost popovídat si vítají a naopak těmi, které jsou raději v ústraní a debaty se ani neúčastní. K rozvoji estetického cítění rovněž přispívají nejrůznější výtvary dětí, obrázky, ale i květiny, o které se děti starají, zalévají je. Stejně

tak i záhony, kde pěstují zeleninu, podle své volby. To vše přispívá ke zpříjemnění atmosféry domova.

3.1.1 Školní docházka

Děti dochází do běžných mateřských, základních i středních škol. Vychovatelé se jim pravidelně věnují při přípravě na školu, vypracovávají s nimi úkoly a pomáhají zvládat vrozené handicapy. K tomu slouží například logopedická cvičení, říkadla a jazykolamy pro odstranění vad řeči. Každý den v rámci programu koordinace pohybu paní vychovatelka dohlíží na provádění speciální sestavy cviků, která vede k postupnému zlepšování celkové motoriky a posiluje sensomotorické dráhy.

Obrázek č.1. autor – dívka 11 let

3.1.2 Zájmová činnost

Děti podle svých vrozených dispozic mají možnost rozvíjet svůj talent i v dětském domově. Mimoškolní činnost především starších dětí je nasměrována do zájmových kroužků, menším dětem se věnují pedagogové, případně externisté. Hlavním cílem práce je přizpůsobit život dětí v domově životu v běžné funkční rodině a s pomocí odborníků narovnávat handicapy způsobené sociálním, výchovným zanedbáním a biologickými vlivy.

3.2 Vesničky SOS

Psychologické výzkumy dokazují, že citově mohou dospělí lidé obsáhnout maximálně deset dětí. Při větším počtu se intenzita vztahů oslabuje. Pěstounské rodiny i vesničky SOS se drží počtu šest dětí na jednu matku.

Další výzkumy ukazují, jaký vliv má citové zázemí a pocit životní jistoty na rozvíjení inteligence a studijní výsledky. U dětí nad kterými již byla lámána hůl pro velmi slabé školní výsledky, poté co přešly do pěstounské rodiny bylo zaznamenáno rapidní zlepšení ve škole i mimoškolní činnosti. Zde se opakovaně potvrdilo, že pokud má dítě citové zázemí, sociálně podnětné prostředí, má se pro koho učit, projevuje daleko větší zájem a aktivitu. Samozřejmě ani toto není univerzálním pravidlem. Jednoznačně, pozitivní odezva, pochvala má kouzelnou moc.

4 Ústavní péče

Jak už bylo řečeno, ústavy jsou záchytnou sítí pro děti, které se ocitnou v krizové životní situaci, v ohrožení života, ale mohou se stát trvalým zázemím pro děti i dospělé s těžkým handicapem ať už pohybovým či mentálním. V těchto případech velmi často neexistuje jiná alternativa pro vysokou náročnost péče o tyto osoby.

V ne-rodinných zařízeních se obvykle děti cítí dobře, vztahy mezi vychovateli, učiteli a dětmi jsou příjemné, ale základem je, že se dítě vrací domů do rodiny, kde má hluboké citové zázemí a pocit jistoty. Citové vztahy v kolektivních zařízeních jsou poněkud mělké, povrchní a dočasné. Profesor Matějček uvádí, že děti, které přešli z dětského domova do dětské vesničky, nebo náhradní rodiny si za několik týdnů nebyly schopny vzpomenout na jména dřívějších vychovatelů ani kamarádů. Podobně i výchovným pracovníkům zcela logicky v paměti utkví jen zvláštní případy. *Vychovatelé*

tráví s dětmi určitý vymezený pracovní čas, ale citově zakotvení jsou někde jinde. Děti v dětském domově jsou jim předmětem pracovní profesionální činnosti (Matějček 1994, s. 35). O snaze vychovatelů dát dětem maximum nemůže být u většiny nejmenších pochybností. Přesto všechno působí určité situace poněkud zinscenovaně, což je zcela pochopitelné.

Chování v rodině a to i náhradní je přirozenější, otevřenější, přímější i při řešení konfliktů a přestupků, což má zásadní význam pro dítě do budoucna, kdy ono samo bude mít svoji rodinu. Citový potenciál, který si člověk nese do života ze svého dětství se nevytrácí, nevyprchá. Tento náboj či jinak řečeno zkušenost si přinášíme s sebou do svého nového vztahu a máme potřebu předat jej dál, způsobit radost někomu dalšímu, tak jak jsme to zažili sami. Neboť pro normálního člověka je největší odměnou pokud může potěšit jiné, sdílet radost s někým blízkým. Stejným způsobem se přenášejí i vzory negativní.

5 Socializace

Socializace je proces postupného vrůstání jedince do sociálního prostředí (Hadjimousová 2001, s. 8). Dítě, které se začleňuje do společnosti se setkává s různými situacemi, které musí vyhodnotit a vybrat si určitý postoj, názor, způsob chování. Je to velmi zdoluhavý a složitý vývoj, jedinec je ovlivňován mnoha faktory. Pokud budeme sledovat tento proces u dítěte v dlouhodobé ústavní péči, kdy je dítě vystaveno vlivům prostředí jak původní biologické rodiny, tak dětského domova, vidíme, že dítě prožívá opakovaně stavy dezorientace. Těžko zpracovává odlišné postoje, názory a normy různých světů.

Jsme zde svědky situací, kdy se dítě vrací z návštěvy u své původní rodiny jako vyměněné. Reakce na to, co zažilo jsou velmi individuální podle typu osobnosti a temperamentu, dosavadních zkušeností a míry podpory, kterou dostává, či je ochotno přijmout.

5.1 Poruchy chování

Z nesčetného množství situací, kdy se dítě pohybuje mezi dvěma světy postavenými na jiných základech a společenských normách, vyplývá zmatek a dezorientace, které každé dítě zpracovává po svém. Častým vyústěním těchto rozporů jsou poruchy chování

nejrůznějšího charakteru, což jsou nápadné odchylky v chování, kdy se dítě či dospívající snaží na sebe negativním způsobem upozornit. S poruchami chování se setkáváme už u dětí předškolního věku. Tyto poruchy se nejčastěji objevují u dětí s narušeným rodinným zázemím a často jsou demonstrací nesouhlasu s chováním dospělých, které nemohou ovlivnit. Poruchy se projevují nejprve jako zlobení, neplnění školních úkolů, záškoláctví. Mohou přecházet v agresivitu, ničení věcí, které může být dále nasměřováno i vůči zvířatům či lidem. Průvodními jevy jsou lhaní, nepoctivost, krádeže. Při asociálních poruchách chování dochází k nedodržování společenských norem- lhaní, záškoláctví, útky, toxikomanie, gamblerství. Tyto ale výrazně nepoškozují fungování společnosti.

Při antisociálních poruchách chování se jedná o protispolečenské aktivity, které narušují fungování společnosti. Dochází k ničení společenských hodnot, protiprávnímu chování. Radíme sem vyhrožování, šikanu, ublížení na zdraví, prostituci, krádeže, ničení majetku, znásilnění, ohrožení života, zabití. Takto označujeme nápadné odchylky chování, kdy se dítě či dospívající snaží na sebe negativním způsobem upozornit. S poruchami chování se setkáváme už u dětí předškolního věku.

Dle klasifikace poruch rozlišujeme chování disociální, které se vymyká společensky uznávaným sociálním normám. Takto nepřizpůsobivý jedinec není schopný či ochotný akceptovat celospolečenské konvence a jeho chování je všeobecně vnímáno jako nespolečenské. Zde ještě hovoříme o mírné odchylce v chování, která může mít vratný charakter nebo se naopak jedná o počáteční stadium poruchy chování, kde dojde k rozvoji dalších závažnějších symptomů.

Dalším typem je chování asociální, které se neslučuje s normami společnosti, ale zde se ještě nevyskytují jevy s cílem poškozování celospolečenských hodnot. Oproti tomu chování antisociální již vykazuje známky kriminálního chování s úmyslem poškozování či ničení společenských hodnot. Je v rozporu se zákonem a jeho podoba i následné sankce jsou vymezeny trestním řádem.

Podle Špitze a Lesného (1989) rozlišujeme klasifikaci na poruchy chování symptomatické, které souvisí s psychickou poruchou a pohnutky jsou obvykle iracionální. Patří sem disharmonický vývoj osobnosti s poruchami sociální přizpůsobivosti a nedostatkem sebeovládání, syndrom hyperaktivity (ADHD) s

poruchami sociálního a sexuálního chování. Dále jsou to poruchy vývojové, kdy chování v dětském věku může mít přechodný vývojový charakter, tyto poruchy chování mohou být signálem poruchy osobnosti. Dospělí delikventi mají téměř vždy v anamnéze poruchy chování v dětství. U výchovně podmíněných poruch chování působí zejména vzor a způsob výchovy v rodině, ale i sociální prostředí, které jedince obklopuje.

Poruchy chování můžeme rozdělit na poruchy s lepší prognózou ve vztahu k rodině, socializovaná porucha chování a na poruchy se špatnou prognózou, kam patří nesocializovaná porucha chování, porucha opozičního vzoru, dezinhibovaná přichylnost v dětství. U poruchy chování ve vztahu k rodině se jedná se o narušené mezilidské vztahy v rámci rodiny, kdy toto pozorujeme dlouhodobě a opakovaně. Stanovení této diagnózy podmiňuje splnění následujících kritérií. V rámci nukleární rodiny či domácnosti se projevuje agresivita, disociální chování, destrukce věcí, cenností, zakládání ohně, krádeže. Velice často začíná tato porucha s příchodem nového partnera jednoho z rodičů do rodiny.

U socializované poruchy chování je základem změny vstup do vrstevnické či pro jedince jinak zajímavé skupiny, která má svá pravidla, hierarchii, cíle a jedinec toto vnímá jako možnost seberealizace, oportunismu a často jako únik před vyžadovaným způsobem chování. Nezřídka parta nahrazuje rodinné zázemí, jedinec se s ní identifikuje, nekriticky přijímá její pravidla, neboť zde se mu často dostává pozitivní odezvy, kterou v rodině postrádá. Velice často je vstup do takové party spojen se školními neúspěchy, záškoláctvím, nejrůznějšími přestupky, neuznáváním autorit.

Poruchy se špatnou prognózou jsou víceméně trvalé od předškolního věku s dezinhibovanou přichylností v dětství, disharmonickým vývojem osobnosti, k nesocializované poruše chování v adolescenci až do disociální psychopatie v dospělosti. Kontinuita antisociálních poruch se projevuje od útlého dětství v dysfunkční rodině s nedostatečnou komunikací. Je to problémové chování, poruchy pozornosti, impulzivita, agresivita, hyperaktivita, špatné vztahy k vrstevníkům. Toto chování se nemění ani změnou prostředí. Při nesocializované poruše dochází k projevům antisociálního chování samotářského agresivního typu s nesocializovanou agresivní poruchou. Jedinec má narušené vztahy k vrstevníkům, nedostatek přátel, což má za následek izolaci,

neoblíbenost, nedostatek empatie. Chování jedince k dospělým je poznamenáno vzdorovitostí, neposlušností, výbuchy zlosti, záškoláctvím, vandalismem, neuznáváním autority. Vyskytují se zde přestupky od falzifikace dokumentů až po krádeže a znásilňování, často i zneužívání návykových látek. Toto chování v dospělosti obvykle vyústí do amorální, antisociální disociální poruchy osobnosti nebo explozivní, impulzivní, agresivní emočně nestabilní poruchy osobnosti (Pešatová 2006, s. 30-41).

Mezi poruchy se špatnou prognózou patří porucha opozičního vzdoru. Při této poruše se vyskytuje velice problémové provokativní chování, neakceptování autorit nebo jen s velkou nevolí a vzdorem. Vyskytuje se u dětí do deseti let a přítomnost takového žáka ve školním kolektivu představuje velice rušivý element, neboť cílem těchto školáků je ignorování základních pravidel sociálního chování. U této poruchy se nevyskytuje nedodržování zákona ani jiná násilná trestná činnost. Tito jedinci vycházejí obvykle z rozvrácených rodin, chudého sociálního prostředí a jejich školní výsledky bývají velmi slabé. Porucha je častější u chlapců a bývá spojena s hyperkinetickou poruchou chování. S věkem přechází do nesocializované poruchy chování, nebo příznivější socializované poruchy chování nebo může v adolescenci dojít k úplnému vymizení příznaků.

Při dezinhibované přichylnosti v dětství pozorujeme odchylky již kolem druhého roku života zvýšenou přítulností a nezaměřenou náklonností. Rozptýlená náklonnost přetrvává i kolem čtvrtého roku, přítulnost se mění ve vyžadování pozornosti a nekriticky přátelské chování. K vynucování pozornosti se přidružuje později problém s navázáním vztahů s vrstevníky, porucha citů či chování. Souvisí s nedostatkem příležitostí vytvořit si užší citovou vazbu, časté střídání pečujících osob zejména u dětí vychovávaných v ústavech.

5.2 Syndrom vyhoření

Je zde zcela na místě uvést, že všichni, kteří pracují v pomáhajících profesích jako jsou vychovatelé, pedagogové, sociální pracovníci, poradci jsou vystaveni vysokému riziku vzniku syndromu vyhoření, který se označuje jako syndrom burn-out. Podle Honzáka (1999) je to „důsledek nerovnováhy mezi emoční investicí jedince a „ zisky“, které se mu navracejí v podobě kladných podnětů, uznání a pocitu úspěšnosti“ (Švingalová 2006, s. 48).

Syndrom vyhoření rozdělujeme do několika fází, od počátečního nadšení, přes frustraci, stagnaci, až po vyčerpání. Klinický obraz syndromu vyhoření lze rozdělit podle jednotlivých oblastí na psychickou oblast, kde je patrné emocionální vyčerpání, snížené sebevědomí, rutinní postupy, potíže s koncentrací, což má za následek pocit nedostatku uznání, nedostatek empatie, celkový útlum aktivity, lhostejnost, úzkost až deprese, rovněž se můžeme setkávat s projevy hostility až agresivity. Stejně tak i oblast tělesná vykazuje celkové snížení aktivity, apatii, ochablost, únavu, sníženou odolnost organismu, vegetativní obtíže, poruchy spánku. V sociální oblasti pozorujeme úbytek angažovanosti, pracovního výkonu, omezení veškerých kontaktů, nárůst konfliktů.

Syndrom vyhoření lze zvládat správnými technikami psychohygieny, mezi které patří sémantické odosobnění tak že klient je kauzou, diagnózou, což je zároveň terčem kritiky, stejně jako intelektualismus, kdy případ hodnotíme racionálně bez emocí takzvaně odlidštěně. Technika izolace spočívá v rozlišení profesionálního přístupu ke klientům od vztahů k ostatním lidem. Jednou z nejvýznamnějších technik prevence je supervize, která je v psychologickém slovníku definována jako: *Součástí odborné přípravy na určité povolání, během níž student pracuje v reálných situacích pod vedením zkušeného odborníka* (Hartl, Hartlová 2009, s. 576).

Podle typů supervize rozlišujeme individuální neboli školitelskou, párovou, metodou tandem či přívěsek. Dále sem patří supervizní skupina, peer skupina, týmová supervize takzvaně bálintovská skupina. Zajímavé a inspirativní je pojetí autovize-autosupervize jako schopnosti vlastní seberexlexe (Brožová Doubková 2010, s. 12). Tato technika vyžaduje určitou míru inteligence, vzdělání, praxe a dlouhodobého tréninku.

6 Ústav či rodina?

Jak již bylo řečeno. Vychovatelé, pedagogové, sociální pracovníci v nejrůznějších typech ústavů podávají denně důkaz toho, jak velmi je člověk schopen se obětovat pro druhé, nakolik je ochoten jít nad rámec svých povinností. Vidíme zde lidičky, kteří bez jakýchkoli nároků věnují svůj volný čas dětem a doufají, že se tento jejich přístup zúročí coby vklad do jejich dalšího života. O to více zamrzí, když se posléze dovídáme, že jedinec se uchýlil k bezdomovectví, krádežím či jiné kriminální činnosti. Velice často se to stává po dovršení zletilosti a návratu k původní rodině, která „své“ dítě využívá k výdělečné činnosti a to jakýmkoli způsobem. Nebo naopak rodina o dítě nejeví vůbec

žádný zájem a to v pocitu náhlé svobody, kdy opouští ústav propadá všemu, co bylo doposud zakázáno. Děje se tak prokazatelně i přesto, že tento člověk ví, že se kdykoli může obrátit na své bývalé vychovatele, pedagogy, sociální pracovníky. Je to patrně jakási forma revolty, bohužel však často s velmi nepříjemným až tragickým koncem. Zcela pochopitelně opakovaná zklamání z výsledků i přes dlouhodobého působení na tyto děti, vede k rezignaci a daleko formálnějšímu přístupu k práci. Je to logická obrana proti něčemu, co nemůžeme ovlivnit. S hlubokou úctou ke všem pracovníkům v těchto zařízeních a právě proto, je třeba posílit systém pěstounské péče.

7 Historický pohled

Jak uvádějí autoři knihy *Radostné dětství: Na přelomu prvního a druhého desetiletí 20. století se objevily nové formy náhradní rodinné péče, zdokonalená forma pěstounské péče, rodinné kolonie. Dozor nad nimi vykonával správce kolonie, většinou některý z místních učitelů* (Lenderová, Rýdl 2006, s. 306).

Z knihy Ladislava Štejgerle cítíme prioritní důraz na práci s dětmi v duchu správné ideologie a k tomu patřící organizace. Pozitivním momentem zde je podpora spoluúčasti dětí na přípravě plánu práce a činnosti, což je považováno za součást výchovného procesu (Štejgerle 1955, s.161). Na to navazuje Albín Škoviera , který se staví k *odmítnutí výchovy coby ideologie, jako k projevu osvobození či vyrovnání se s minulostí*. Je zde zdůrazněn význam individuální svobody. Výraz péče z anglické odborné literatury je postaven do kontrastu k výchově, která dle autora *příliš zavání školstvím a od roku 1996, kdy dětské domovy na Slovensku přešly do kompetence resortu sociálních věcí, má i jistý resortně-mocenský podtext* (Škoviera 2007, s.25).

8 Organizace péče

8.1 Délka pobytu

Pokud je to možné, dítě by mělo setrvat v ústavu jen po nezbytně nutnou dobu, jsou zde i návrhy úplného zrušení ústavů, což se jeví v dnešní situaci jako zcela nereálné. Jak nám ukazuje model ze zahraničí, děti zde pobývají v náhradní péči zcela běžně, třeba jen v rámci jakéhosi čekání na rodinu, kde by měly žít dlouhodobě. Smyslem tohoto systému není zrušit ústavy, ty tu musí být pro děti s různými typy handicapů a ty, které

nemají šanci dostat se do náhradní péče. Základním momentem možných řešení je v první řadě podpora biologické rodiny, je třeba pečlivě posoudit, jaké jsou důvody vlastního rodiče, že dítě odložil. Pokud jsou schopni postarat se o dítě tak, aby nestrádalo, je to nejpřirozenější a nejúspěšnější způsob řešení situace. Jestliže biologičtí rodiče nechtějí či nejsou schopni postarat se o dítě, je další formou podpora pěstounské péče, kde dítě nachází zázemí a vzory tak, aby bylo schopno v budoucnu žít svůj vlastní život, založit si rodinu a pečovat o své děti. Naprostá většina biologických rodičů při volbě mezi ústavem či náhradní rodinou volí dětský domov, neboť zde má pocit menšího ohrožení vazeb mezi ním a dítětem. Materiální zabezpečení bez hlubších emocionálních vazeb mu stále nechává otevřenou možnost návratu dítěte. Je to postoj sobecký, ale z hlediska rodiče v momentálních nesnázích, dosti pochopitelný.

8.2 Legislativa

Rakouský občanský zákoník z roku 1811 , umožňující odebrání ohroženého dítěte rodině, položil legislativní základ k péči o mládež (Lenderová, Rýdl 2006, s. 303)

Jedním z výchozích dokumentů upravujících práva dítěte je Ženevská deklarace práv dítěte z roku 1924, jako reakce na první světovou válku, kde jsou zakotveny zvláštní záruky, péče a zvláštní právní ochrana dítěte před nebezpečím a zajištění optimálního tělesného a mentálního vývoje dětí.

Listina základních práv a svobod Je to základní postulát přístupu státu k dětem a rodině a také reakce na významné mezinárodní smlouvy, které považují rodinu za základní jednotku společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů rodiny a zejména dětí (Novotná, Průšová 2004, s. 12)

Zákon č. 109/2002 Sb. ze dne 5. února 2002 O změnách výkonu ústavní, ochranné a preventivně ochranné výchovy ve školských zařízeních, hovoří mimo jiné o právech dítěte v souladu s ústavou a mezinárodními smlouvami, individuálním přístupem k podpoře sebedůvěry a harmonického rozvoje. Účelem poradenského zařízení je předcházet rozvoji rizikového chování na principu včasné intervence a podporovat zdravý vývoj dítěte a jeho integraci do společnosti. Jako velmi důležitá zejména pro budoucnost se jeví podpora biologické rodiny, v případě ústavní péče či výchovy, pomoc při návratu do této rodiny či do náhradní rodinné péče.

Zařízeními pro výkon ústavní či ochranné výchovy rozumíme, diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou, výchovný ústav. Umístit dítě do dětského domova může pouze diagnostický ústav nebo v mimořádných případech příslušné ministerstvo s vědomím orgánu sociálně - právní ochrany dětí, kde jsou evidovány. Základní organizační jednotkou v dětském domově je rodinná skupina, tvoří ji šest až osm dětí. Do dětského domova jsou umísťovány děti od tří do osmnácti let. Plné zaopatření může být poskytováno i zletilé osobě po ukončení výkonu ústavní výchovy připravující se na budoucí povolání, nejdéle do věku šestadvaceti let.

8.3 Získávání informací

K získávání anamnestických údajů se využívají další psychodiagnostické metody. Jde především o rozhovor (resp. anamnestický rozhovor), dotazník (resp. anamnestická dotazník) nebo studium spisové dokumentace (Švingalová 2004, s. 20). Těchto metod bylo využito i při vypracovávání této bakalářské práce.

8.4 Teoretická východiska

Z hlediska teoretického se ve směru k dětem zanedbávaným, osiřelým a jinak handicapovaným vykonalo velmi mnoho. I v praxi vidíme, nemálo příkladů dětí úspěšně adoptovaných, zařazených do pěstounské péče, či vrátivších se do původní rodiny. Každý jeden případ se šťastným koncem nás naplňuje optimismem a nabádá k pokračování v tomto úsilí. Je důležité nepodceňovat zevní faktory, které mohou významně ovlivnit další vývoj. Jako základní východisko při zvažování vhodnosti či nevhodnosti ústavní péče je analýza osudů dětí, které opouštějí ústav a začínají žít samostatný život. Děti po dovršení zletilosti, které opouštějí dětský domov, velice často nejsou schopny žít normální život. Jako by svět, který je doposud obklopoval, byl ve velkém kontrastu k realitě ve které mají dále žít. Uměle nastavené podmínky jsou velice odlišné od situace v původní rodině, kam se děti vracejí nebo ve vztahu k jejich dalšímu životu, který musí žít již samostatně.

9 Praktická část

9.1 První dítě

Názorným dokladem jsou příběhy dětí, které ústav opustily. Příběh dvaadvacetiletého chlapce začíná v nefunkční rodině, odkud byl odebrán pro nedostatečnou péči. Matka jej zcela zjevně zanedbávala. Chlapec se v té době léčil na psychiatrii, užíval psychofarmaka, jevil známky celkového zanedbání. Stavby úzkosti a pasivity se střídaly s hyperaktivitou a disociálním chováním, odmítání jakékoli autority typické pro poruchy opozičního vzdorů. Celá situace se zkomplikovala pobytem chlapce v rodině pěstounů, kde základním problémem byl velký věkový rozdíl mezi svěřeným dítětem a pěstouny. V období puberty se začaly stupňovat odlišnosti názorové, spojené s dospíváním a zcela odlišným hodnotovým žebříčkem. Výsledkem byla žádost pěstounů umístit dítě zpět do dětského domova. Chlapec, měl stále silnou citovou vazbu na matku, která ani v této chvíli neprojevila o dítě zájem. Příchod do dětského domova byl ovlivněn zejména postojem matky. Chlapec byl velmi vzdorovitý, nespolupracující, v jeho impulzivních reakcích se odráželo zklamání z nesplněných očekávání.

Po počátečních zcela negativistických postojích se chlapec pomalu přizpůsoboval novému prostředí a kolektivu. Postupně se začleňoval do aktivit zejména pracovních, kde bylo patrné, že práce jej baví a odreagovává. Ve chvílích uvolnění se ukazovala jeho příjemná, přátelská povaha. Děti si ho oblíbily a sami jej začaly vyhledávat. Tento proces dospěl až do stadia, kdy se chlapec sám aktivně zapojoval do dění. Velice pěkně přistupoval k malým dětem. Čtyřleté holčičce například vysvětloval, že když si pořídí zvířátko, v tomto případě myšku, musí se o ni starat, krmit ji a také ji čistit klec. Tento náhodně zachycený dialog mezi chlapcem a holčičkou byl jedním z velice příjemných okamžiků, které vyvažují nekonečně mnoho problémů spojených s výchovou těchto odložených dětí. Celé se to vyvíjelo jako pohádka. Chlapec navštěvoval učiliště, obor opravář zemědělských strojů. Byl velmi šikovný, takže i ve škole s ním byli spokojeni. V posledním ročníku, kdy byl již dospělý se rozhodlo vedení dětského domova umožnit mu bydlení v rozjezdovém bytě. Tyto byty jsou určeny pro mladistvé z domovů, kteří by se v dohledné době měli zcela osamostatnit. Dostávají zde šanci začít nový způsob života za dozorování sociálních pracovníků, kteří sem pravidelně docházejí. Stejně tak i mladiství mají možnost kdykoli navštívit dětský domov, který stále představuje jejich

zázemí. Chlapec sdílel byt se svým vrstevníkem, který studoval v Praze, takže se tu zdržoval minimálně. Zanedlouho po nastěhování se v bytě a jeho okolí začali objevovat členové nové party, kterými se již dospělý muž začal obklopovat. Jeho trávení času bylo spojeno s konzumací alkoholu, cigaret a drogami. Bylo rozhodnuto, že se vrátí do domova. Zde však už pobyl jen krátce a rozhodl se odejít ze zařízení a zakrátko i ze školy. Všechny opakované pokusy zabránit tomuto kroku ze strany vychovatelů a ostatních zainteresovaných byly marné. Několikrát se mu podařilo proniknout do sklepních prostor dětského domova, kde přespál a poté zase zmizel. Všechny nabídky pomoci ze strany dětského domova odmítl a říkal, že se mu daří dobře.

Nyní žije na ulici, je závislý na drogách a páchá trestnou činnost. Poslední zprávy od dětí hovoří o tom, že okradl svého kamaráda z dětského domova u něhož pár dnů bydlel. V době, kdy se rozhodovalo o tom, jak chlapci dále pomoci po ukončení učiliště, byla zde nabídka paní vychovatelky s jejímž chlapcem kamarádil, že by si vzali hochu do rodiny. Navštěvovali spolu sportovní klub, hráli fotbal a chlapec měl i dívku, na které jak říkal mu záleželo. Poslední zprávy hovoří o tom, že se svojí partou vykradl kabinky onoho fotbalového klubu, jehož byl v dřívějších letech členem a nyní po něm pátrá policie. Zde se jedná o trestnou činnost za účelem získání drogy, tak jak ji popisuje ve své knize doktor Sochůrek (Sochůrek 2009, s. 123).

Rozčarování všech, kteří se podíleli na výchově chlapce, je veliké. Opakovaně se snažili dát mu šanci. O míře zainteresovanosti všech zúčastněných svědčí i poslední vyjádření paní vychovatelky, že i přes všechny problémy, pokud by přišel na štedrovečerní večeři, tak by ho rády přijaly. Chlapec se údajně v období mezi jednotlivými excesy snažil opakovaně kontaktovat matku, ale jeho snažení zůstalo bez odezvy.

Obrázek č.2 autor- chlapec 9 let

9.2 Druhé dítě

Tato dívka přišla do dětského domova ve čtyřech letech, poté co otec opustil rodinu, matka se zhroutila a stala se zcela závislou na psychofarmakách. Mladšího bratra si vzala do péče babička. Při nástupu do dětského domova byla dívka silně zanedbaná, postrádala základní hygienické návyky. Vychovatelé popisují, že se jí „štítíli“ nejen děti, ale i oni sami. Deficit péče a nedostatek podnětů se odrazil v oblasti verbální, psychosociální i emoční. Na jakékoli výzvy reagovala zpočátku jen negativně a časté byly její záchvaty nekontrolovatelné agrese, protože po dobu asi dvou let užívala léky na zklidnění. Pro člověka, který se s ní setkává dnes se zdá být tento popis přinejmenším nevěrohodný a jakoby patřil k úplně jinému jedinci. Dívce se dostalo v zařízení maximální péče tak jako ostatním dětem a péče speciální byla modifikována individuálně přímo na konkrétní problémy. Pravidelně absolvovala cvičení pro posílení psychomotoriky, logopedická cvičení i jemné motoriky ruky. Krátce po nástupu do první třídy bylo z důvodů nezvládání učiva a nedostatečné přizpůsobivosti navrženo přeřazení do speciální školy. Tento návrh však nebyl schválen pedagogicko-psychologickou poradnou, byl připraven individuální studijní plán a opětovný nástup do první třídy běžné základní školy. Třídní učitelka popisuje zpočátku zcela nezvladatelné chování dívky, která odmítala plnit jakékoli úkoly a pro svoje chování nebyla kolektivem přijata. Tato situace vygradovala incidentem mezi dětmi, kdy si přišli ztěžovat rodiče na chování dívky a požadovali okamžité řešení situace. Paní učitelka

byla vystavena velkému tlaku a přiznala, že musela použít i ne zcela pedagogických postupů. Jak říká, bylo zřejmé, že děvče je bystré, dosti inteligentní a zvědavé. Po mnoha nezdarech a vyostřených situacích se začaly dostavovat první pozitivní výsledky usilovné práce ve škole za pomoci asistentky a také intenzivní péče, která jí byla věnována v domově. Z vyprávění učitelky je patrné, že měla velký zájem na tom, aby žačka zůstala na základní škole, ale musela vyvinout nezměrné úsilí, aby ji zde udržela. Hlavním problémem byl tlak rodičů ostatních dětí, že takové dítě patří do školy zvláštní.

Dnes při setkání s dívkou vidíme příjemně upravenou, sympatickou školačku s velmi slušnou slovní zásobou a výslovností. Je velmi komunikativní, společenská a její schopnost hezky se obléknout ji pomáhá překonávat bariery, které znesnadňují život dětem z ústavů při kontaktu se světem mimo dětský domov. Asi před dvěma lety projevila o děvče zájem pěstounská rodina, kterou dívka pravidelně navštěvovala. Nyní je v této rodině již půl roku a podle informací sociálních pracovníků jsou vzájemné vztahy velmi dobré a rodina si chce děvče vzít do dlouhodobé pěstounské péče. Jsou tu další čtyři chlapci, tedy noví „sourozenci“, se kterými se prý dobře sžila. Je jistě výhodou, že děvče je dominantní osobností a dokáže se bránit především verbálně. V místě nynějšího bydliště navštěvuje základní školu, kde s ní také pracují v rámci individuálního studijního plánu. Poslední půl rok absolvovala se třemi dvojkami. Tyto výsledky natolik posílily její sebevědomí, že začala hovořit o studiu na gymnáziu. Úspěchy, kterých doposud dosáhla a její ctížádost jsou nejlepší motivací pro její další všestranný rozvoj.

Ku prospěchu věci je i to, že matka, která i nadále užívá psychofarmaka, ale je zcela právně způsobilá, neklade vývoji situace žádné překážky. Dominantní postavení dcery se posílilo jednoznačně už v tomto vztahu. Matka, která přicházela do dětského domova na návštěvu za svou dcerou, vykazovala zcela zjevně známky infantilního chování. Navštěvovaly spolu pravidelně zoologickou zahradu, kdy matka se těšila daleko více než dcera a její chování bylo naprosto dětinské. Dcera se naučila matku usměrňovat. Ta sama se obrací na zaměstnance dětského domova například o radu, jak se má obléknout, protože se spoustou běžných situací si neví rady. Podle vyjádření všech zúčastněných je pozitivní, že matka s pěstounskou péčí souhlasí a do ničeho přímo nezasahuje. Problémem spíše technickým je pro pěstouny, že není možné s matkou domluvit ani pravidelný harmonogram návštěv, neboť ta není schopna jej dodržovat.

Ve vývoji tohoto jedince vidíme posun od zanedbání, velmi zarputilé vzdorovitosti, vynucování si pozornosti, agrese, odmítání spolupráce na jakýchkoli individuálních i skupinových projektech k postupnému přizpůsobování se, začleňování do kolektivu až k úplné změně. Ta se týká na první pohled vizáže, kde před námi dnes stojí upravené dítě, se smyslem pro detail. Stejně tak nás zaujme velmi dobrá úroveň komunikace, správně volený spisovný jazyk, bezchybný projev například básní při nácviku činnosti školní i mimoškolní. Ve volnočasových aktivitách je rovněž nepřehlédnutelná. Její ctižádost a touha po uznání a pochvale ji motivuje k účasti na dění širokého spektra, od recitace básní, sportovních aktivit až k malování. Navštěvuje dramatický, výtvarný a taneční kroužek.

Její základní výhodou je nadšení pro věc, komunikativní přístup, přátelská extrovertní povaha a snaha poznávat stále něco nového. Otázkou zůstává nakolik bude schopna ustálit se a vydržet u jedné činnosti po delší dobu, či přímo dlouhodobým procesem dojít až k vysněné metě. Velmi významná je schopnost prosadit se a to zejména díky své dominantní povaze. Bude zajímavé sledovat do jaké míry bude v budoucnu zvládat přizpůsobení a toleranci v mezilidských vztazích.

9.3 Třetí dítě

Třetím dítětem je dnes již sedmnáctileté děvče, které svým zevním projevem zejména verbálním a emočním odpovídá zhruba věku dvanácti let, v některých situacích i méně. Toto dítě, které přišlo do dětského domova ve čtyřech letech spolu se svými čtyřmi sourozenci, popisují vychovatelé jako velmi přítulné a milé, ale i vystrašené. Podle jejich slov byla hezká, usměvavá a velmi roztomilá. Prostředí biologické rodiny, odkud děti přišly, bylo pro jejich zdravý vývoj naprosto nevhodné. Dívka podle jednotlivých symptomů a reakcí na konkrétní situace byla ve vlastní rodině zneužívána, jednak ve smyslu úplné podřízenosti a manipulování s její osobou, což se děje i dnes při návštěvě domova a byla zneužívána i pohlavně vlastním bratrem. Obsedantní chování s výraznými rysy regrese svědčí o situacích, kterým se bránila a nechtěla jim být přítomná. Dosti dlouhou dobu trvalo, než byla schopna po přemístění do dětského domova být sama v noci ve své ložnici a častý neklid a výkřiky ze spánku signalizovali poruchu hlubšího charakteru. Děvče velice dobře zná prostředí dětského domova, všechny děti i zaměstnance. Je velmi dobře informovaná o jednotlivých událostech.

Přesto všechno není schopna navázat hlubší přátelský vztah ani se svými vrstevníky a stejná situace je i ve škole. Snaha o navázání přátelství má vždy zcela opačný výsledek. Je to typický rys dětí, které dlouhodobě žijí v ústavní péči. Chování tohoto typu zařazujeme mezi poruchy, konkrétně se jedná o dezinhibovanou přichylnost v dětství, která plynule přechází v nezaměřenou náklonnost, kdy tito lidé nejsou schopni vytvořit pevnější citovou vazbu, jeden stabilní citový vztah. Vynucování si pozornosti má často zcela opačný účinek (Pešatová, 2006,s 40)

Návštěvy doma probíhají ve velmi dlouhých intervalech a dcera s matkou mají značně problematický, nevyvážený vztah. Každý návrat dívky z návštěvy doma provází značné zklamání a konstatování, že už domů nepojede. Po uplynutí nějaké doby se znovu rozhodne navštívit rodinu s tím, že klade důraz na matku. Na svoji poslední návštěvu se těšila a připravovala. Během rozhovoru mezi námi vyplynulo, že matka bude mít narozeniny a dcera dostala za úkol zajistit občerstvení. Posléze jsme pochopili, že vše co nakoupí, uhradí ze svých dlouhodobých úspor. Nemohli jsme jí vysvětlit, že tento postup není správný. Na doporučení, aby matce zakoupila pouze malou pozornost, nám odpověděla, že když nesplní úkol, mamka ani nebude chtít, aby přijela. Rozčarování z poslední návštěvy doma bylo značné a přímo úměrné tomu, jak moc se dívka domů těšila a kolik času a energie přípravám věnovala. O tom, co se dělo nechtěla hovořit a konstatovala, že po dokončení učiliště se domů nevrátí. Víme, že toto rozhodnutí není definitivní, protože dívka je velice snadno manipulovatelná a malý náznak pozitivních emocí ji dokáže přesvědčit o opaku. Snadno podléhá tomu, co právě vidí, není schopna pochopit hlubší souvislosti a danou skutečnost nedokáže racionálně vyhodnotit. Je velmi důvěřivá a nechá se zcela ovládat. Je snadnou kořistí, se kterou se dá dobře manipulovat. Prvotně a dlouhodobě zažila a zažívá tuto manipulaci ze strany matky. Toto je základní vztahové selhání, které se přenáší do všech ostatních interakcí. Její budoucnost vidí vychovatelé a učitelé v charitativní či církevní organizaci, kde by uplatnila svoji obětavost, pracovitost i empatii a byla by zde menší pravděpodobnost jejího zneužívání.

9.3.1 Komparace osobností

Pokud bychom chtěli porovnat obě dívky tak jak byly výše vykresleny, už z tohoto popisu vyplývá základní rozdíl. První z nich ač o mnoho mladší je ambiciózní dominantní osobností s výrazným temperamentem, což se odráží už ve vztahu k matce. Stejně tak i v davu je nepřehlédnutelná. Dalším významným rysem je velká ctižádost, která ve spojení s dobrým intelektem umožňuje dívce zvládat i dosti náročné mety a výrazně posiluje její sebevědomí. Díky tomu, že zkultivovala své chování, pochopila jak musí jednat, aby byla přijata kolektivem, má i kamarády a dokáže se dnes i dobře ovládat. Je nutno dodat, že i její hezká tvář a celkově upravená vizáž působí na okolí příjemným dojmem. Ona sama dokáže těchto předností využít, zdá se, že si je dobře uvědomuje a to jí značně usnadňuje dosáhnout toho, co si vytyčí jako cíl.

Druhá téměř dospělá dívka je v podstatě úplným opakem, je naprosto submisivním jedincem s nízkým sebevědomím a neustálou snahou někomu se zalíbit, někoho si získat a to za jakoukoli cenu. Ve snaze navázat přátelství nechává se zcela ovládat. Ani opakovaná zklamání nevedou k ponaučení, že tento způsob závislosti je nezdravý a neperspektivní. Naopak čím více je odmítána, tím větší úsilí vynakládá, aby dotyčnou osobu získala. Napomáhá tomu nižší intelekt, malé sebevědomí a stále nedořešený postoj k matce, kterou střídavě odmítá a vzápětí se k ní opět vrací.

9.3.2 Změna v organizaci DD

V souvislosti se získáním finančních prostředků došlo k výstavbě nových objektů – domečků, ve kterých bydlí děti a následně i ke změnám v organizaci dětského domova. Děti bydlí v domečcích po osmi, tvoří jakousi skupinu, která je svojí organizací velmi podobná rodině. Sourozenci jsou spolu v jednom pokoji, který mají pokud je to možné zařízený podle svých představ. Na stěnách mají své fotografie, ale i oblíbené obrázky. Společný prostor jako je kuchyňka, obývací a zároveň i herna sdílejí všechny děti dohromady, spolu s tetou a zdržují se zde po většinu času. Mohou si vybrat doplňky podle barvy, kterou mají rády. Je zde ustálená služba tří vychovatelů i pomocného personálu.

9.4 Sourozenecké vazby

Sourozenecké vztahy jsou podporovány jednak sdílením společného prostoru a to i když se jedná o chlapce a dívku, samozřejmě do určitého věku. Dalším důležitým momentem jsou pravidelné návštěvy v jejich původní rodině, či alespoň u jednoho z rodičů. Není cílem děti do tohoto vztahu nutit, ale podporovat rodinné vazby. Během těchto návštěv mohou nastat situace, které kolidují na hraně bezpečnosti dětí, či přinejmenším zásadně ovlivňují jejich zdravý vývoj, zejména psychický.

9.4.1 Sourozenci I.

Takovým příkladem jsou čtyři sourozenci, kde rodiče žijí odděleně a děti buď navštěvují v dětském domově nebo si je berou domů, nejčastěji na víkend. Děti se z těchto návštěv vrací mnohdy velmi rozčarované. Jedna z nejdramatičtějších událostí se odehrála v bytě matky, kam si přišel ve večerních hodinách převzít dvě nejmladší děti otec. Matka nereagovala na jeho výzvy a údajně byla značně opilá. Rozhodl se proto rozbít dveře, což se událo za použití hrubé síly. Pro děti to byl velmi traumatizující zážitek, který se odrazil na jejich chování. Třináctiletá dívka, která se stylizuje do role chlapce se přiznala, že k rodičům chodí, jen kvůli své malé sestře, aby ji ochránila. Chlapec reaguje na tyto situace i po návratu do dětského domova agresí, kterou si vybíjí destrukci věcí kolem sebe. Za normálních okolností je hoch bezproblémový, příjemný, vstřícný a ochotný. Zcela zjevně je ze situace zoufalý a neví, jak ji řešit. Po tomto incidentu opakovaně odmítl rodiče navštívit.

Další z dětí, patnáctiletá dívka po té přestala komunikovat, separovala se od kolektivu, neodpovídala na otázky. Po uplynutí delší doby se jedné z vychovatelek podařilo s ní navázat písemný kontakt. Přesto, že byla stále v budově či areálu dětského domova, komunikovala pouze písemně. V jejích dopisech byla zjevná beznaděj a smutek, který se jí alespoň částečně podařilo překonat až po delší době. Má velké problémy se zpracováváním těchto prožitků. Její pocit beznaděje se umocňuje opakováním situací, což se jí jeví jako naprosto bezvýchodné. Její bratr a zejména mladší sestra mají proti ní jistou výhodu, že dokáží své vnitřní napětí, strach, zoufalství vyventilovat okamžitým výbuchem vzteku, kdy se z tohoto stavu vykřičí nebo jej ventilují agresivní destrukcí věcí kolem sebe. Velice složitá je i situace nejmladší sedmileté dívky, která trpí velkou závislostí na rodičích. Prvním momentem, který

řešila, proč rodiče už nejsou spolu. Říká, že chce navštěvovat mamku i tatku. Ti se ale o dceru jen přetahují. Dále je zde postoj starších sourozenců, kteří chování rodičů vždy alespoň po určitou dobu sabotují, přičemž právě třináctiletá sestra zaujala velmi ochranný přístup k nejmladší sestře. Velmi problematická byla pro nejmladší dítě zpráva o narození dalšího sourozence, o kterého pečuje otec. Nedokázala se vyrovnat se situací, že toto dítě může být u otce a ona ne. Velice zřetelně se to projevilo na vánoční besídce, kde byl otec i s dítětem přítomen. Po celou dobu nacvičování holčička vše velmi dobře zvládala. S příchodem otce nebyla schopna recitovat ani zpívat a nakonec se rozplakala a utekla. Nutno podotknout, že je to velice šikovné dítě, s výbornými školními výsledky. To však přestává platit ve chvílích přílišného emočního vypětí, nebo po již zmíněných traumatech.

V takovýchto situacích je opodstatněná otázka, zda tyto návštěvy dětem více dávají či ubližují. Dítě po uplynutí určité doby, téměř vždy zatouží po návratu ke své rodině alespoň na krátkou dobu. Každá další negativní zkušenost jej traumatizuje, ale zároveň v něm zanechá určitý model chování, který si sebou odnáší do života. Rozpor v něm narůstá i velkou odlišností způsobu života a norem biologické rodiny proti světu dětského domova, školy a lidí, kteří jej zde obklopují. Je dosti logické, že u takového dítěte se dostaví neurotické příznaky, nekontrolovatelná agrese, ale i úplná apatie.

9.4.2 Sourozenci II.

Je zde i další sourozenecký pár. Jsou to sestry, které byly umístěny do dětského domova ve třech a pěti letech. Matka je mentálně nevyzrálá, otec je schopen se o děti poměrně dobře postarat, alespoň po určitou dobu. V porovnání s výše zmíněnou rodinou je tato na intelektuálně nižší úrovni, je však schopna poskytnout dětem mnohem lepší citové zázemí, než je tomu v prvním případě. Děti se vracejí někdy dosti ušmudlané a nedomáklé, ale vyprávějí spoustu historek, které zažily, z nichž je patrné, že se jim rodiče věnovali, vzali je na výlet, hráli si nimi.

9.4.3 Sourozenci III.

Úplně opačným případem jsou sourozenci, třináctiletá dívka a jedenáctiletý chlapec, kteří žijí v dětském domově od útlého dětství. Jsou to nápadně hezké děti s velmi odlišným přístupem ke své situaci. Zatímco děvče rodinu zcela odmítlo, chlapec otce

stále navštěvuje. Je to zřejmě dáno jednak věkem, ale významnou roli zde hraje i odlišný způsob zpracování dosavadních životních zkušeností. Školní prospěch chlapce je výrazně horší, než u jeho sestry. Hoch nemá problém s navazováním sociálních kontaktů, má dosti kamarádů, je oblíbený, vyhledává společnost, účastní se kolektivních her. Sestra chlapce je inteligentní děvče s výborným prospěchem, je schopná a ochotná naučit se i složitý text a dokáže jej prezentovat i před velkým počtem lidí. Velice dobře se ovládá, ale je na ní patrné, že pozitivní odezva na její úspěchy ji uspokojuje. Vyhledává samotu, jejím oblíbeným žánrem je horor. Je až zarážející v jejím věku, že na tyto filmy hledí úplně v klidu a jak sama říká beze strachu. Situaci ve své biologické rodině popisuje a hodnotí naprosto chladnokrevně, říká, že k rodičům nechce, ani neočekává jakýkoli projev zájmu z jejich strany. Na adresu bratra uvádí, že všechno pochopí, až bude starší. Její vyprávění vyznívá, jakoby rodiče úplně vymazala ze svého života a to především matku, která jí dle jejích slov opakovaně zklamala. Její závěr, že se s nimi nechce už nikdy setkat, vyznívá velmi tvrdě a nekompromisně v kontrastu k velmi hezké a na pohled křehké bytosti, která před námi sedí. Jako svůj cíl uvádí výborné školní výsledky a touhu po samostatném nezávislém životě.

9.4.4 Děti bez rodiny

V dětském domově žije více takových dětí, které nejsou v kontaktu s biologickými rodiči. Je zde sedmnáctiletá dívka, která říká, že o rodičích nic neví. Studuje gymnázium s výborným prospěchem a je podporována zejména finančně rodinou spolužačky, kterou občas navštěvuje. Její matka dle neoficiálních zdrojů žije jako bezdomovec bez jakékoli snahy o kontakt s dcerou.

Dále zde dlouhodobě žili dva sourozenci – černoši, kteří jsou úplnými sirotky. Jeden z nich po dovršení dospělosti odešel, druhý studuje na konzervatoři v Praze, kde přes týden bydlí na koleji a volno tráví v rozjezdovém bytě dětského domova, kam jsou umístěovány starší děti, které jsou schopny žít samostatně. Chlapec má velmi dobré výsledky, škola jej baví a má spoustu plánů do budoucna.

Podobný osud ve smyslu úplné absence původní rodiny zažívá i romský hoch studující vysokou školu ekonomickou v Praze za podpory soukromých donátorů. Jeho výsledky jsou velmi dobré, chlapec působí vyrovnaným dojmem.

Zde se nabízí otázka, jestli eliminace návštěv v původní rodině napomáhá

odbourávání opakovaného stresu a citových traumat, která narušují vnitřní rovnováhu dítěte. Mnohé z dětí, jež se s rodiči nestýkají, působí daleko vyrovnanějším a klidnějším dojmem. Mají konkrétní představu o své budoucnosti a cílevědomě ji naplňují. Zdá se, že jsou to obvykle jedinci s vyšším intelektem, kteří mají i vyšší sebevědomí. Tato úvaha je nepodložená dostatečným počtem případů a stála by za hlubší psychologickou analýzu.

U sourozeneckých skupin se naskytá otázka, zda oddělovat děti, aby tak měli větší šanci na adopci či pěstounskou péči. Těžko očekávat, že bude možno umístit čtyři děti v jedné rodině. Navíc je v Čechách zájem o pěstounskou péči či adopci stále velmi malý. I když v zahraničí tento model funguje, u nás zatím patrně nebyly vytvořeny takové podmínky, aby se na nich dal vybudovat systém, který by dlouhodobě přežil.

10 Profesionální pěstounská péče:

10.1 V zahraničí

K odbourání či minimalizování psychických traumat by mělo napomoci i rozvinutí profesionální pěstounské péče a to dle potřeb dítěte a možností systému buď krátkodobé nebo dlouhodobé tak, aby se děti vyhnuly pobytu v ústavu. Měli bychom se inspirovat osvědčenými zkušenostmi ze zahraničí. Model profesionální pěstounské péče k nám přichází ze západní Evropy, v největší míře z Velké Británie. Zde se tato forma pomoci strádajícím dětem rozvíjí po několik desetiletí. Je založena na vysoké profesionalitě sociálních pracovníků, jejich dokonalé informovanosti o dětech, rodinách i způsobech řešení nastalých krizí.

10.2 Pěstounská péče u nás

Analýza vývoje pěstounské péče zejména v zahraničí nám napomáhá vyhnout se určitým úskalím, která přináší tato činnost v praxi. Je nesporné, že i my musíme projít fází neúspěchů. Je ale třeba urychlit proces realizace profesionální pěstounské péče. Liknavý postup, nedostatečná legislativa a j nedostatečná finanční podpora, odsouvají tuto výbornou myšlenku na neurčito. Cesta, kterou musí budoucí pěstouni absolvovat, je tak složitá a finančně náročná, že mnohé odradí od jejich prvotně dobrého úmyslu.

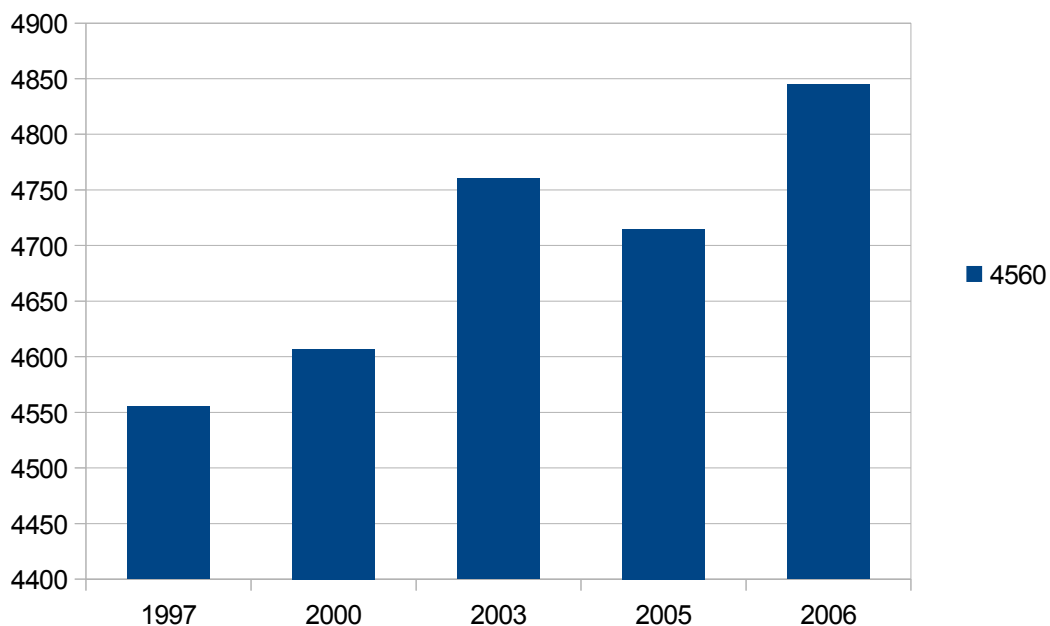
Tabulka č. 1					
1985	1990	1995	2000	2005	2010
311	482	516	632	703	23

Nová opatření Ministerstva práce a sociálních věcí ČR směřují ke zkvalitnění a profesionalizaci pěstounské péče. V souladu s vládním programovým prohlášením chce zvýšit počet pěstounských rodin zlepšením hmotného zabezpečení pěstounů. Cílem programu je zlepšit systém péče o ohrožené děti, vytvořit podmínky pro vývoj dítěte v přirozeném prostředí rodiny nebo v náhradní rodinné péči. Tento záměr charakterizují čtyři základní body:

1. Posílit prevenci ohrožení dítěte sítí služeb pro práci v rodinách
2. Stanovit závazné postupy pro činnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí.
3. Usiluje o rozvoj náhradní rodinné péče zvýšením hmotného zajištění pěstounské péče, zřizuje podpůrné i odlehčovací programy pro pěstounské rodiny.
4. Zavádí standardy kvality práce pro všechny subjekty sociálně-právní ochrany dětí.

Politika vlády by měla směřovat k naplnění Národní strategie ochrany práv dětí na období 2012 – 2015, které schválila ve svém akčním plánu. Tímto bychom se měli posunout mezi moderní sociální systémy s jednotnou právní úpravou k ochraně práv dětí. Důraz je kladen na prevenci a práci s dětmi a rodinami, podporují náhradní rodinnou péči a využívají ústavní péče jen v nezbytných případech (www.mpsv.cz, 2012).

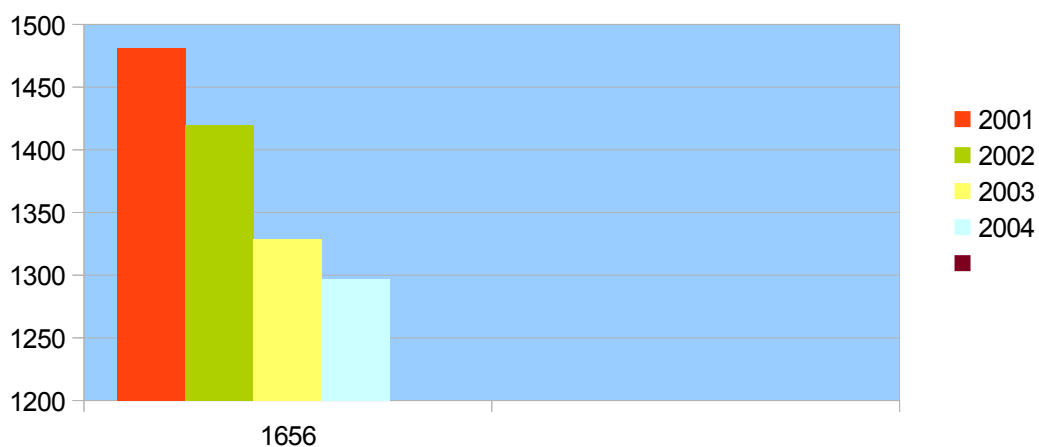
Vývoj počtu pěstounských rodin

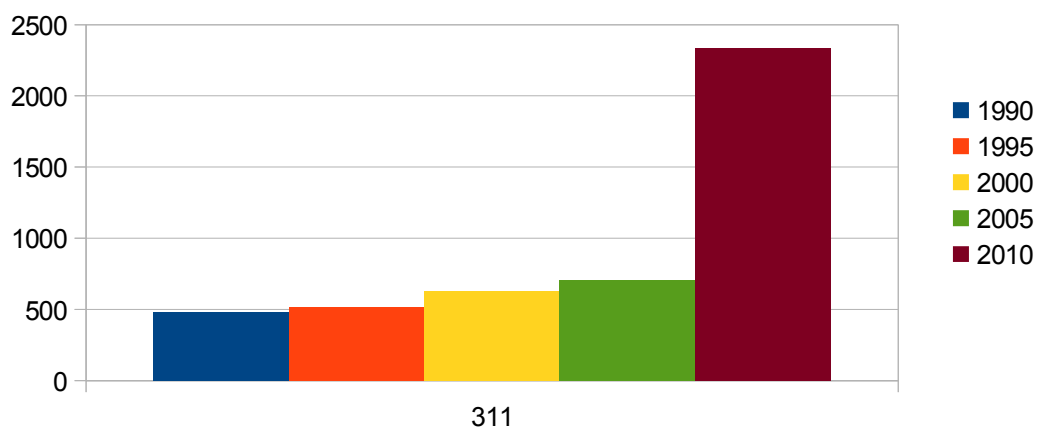
Všechny údaje v grafech vychází ze statistik MPSV.

Jak vyplývá z průzkumu Nadačního fondu J&T nyní by bylo ochotno vzít si dítě do pěstounské péče či adopce až 350000 dospělých, z čehož můžeme reálně uvažovat o deseti procentech z tohoto počtu uchazečů. www.nadacnifondjt.cz

Počet osvojených dětí

Počet uchazečů o pěstounskou péči 1990-2010

Ve sborníku z celostátního semináře NRP jsou uvedeny základní body pro efektivní práci s rodinou. Je nutné respektovat práva rodiny v každé fázi, udržovat vztah rodičů a dítěte, mobilizovat schopnosti a potenciál rodiny tak, abychom byli schopni maximálně

využít silné stránky rodiny (Rotreklová 2009, s. 8). *Jde tedy především o práci s ohroženou rodinou, o zachování přirozeného rodinného prostředí, dále o práci s dítětem v institucionální péči nebo v náhradní rodinné péči.* Dále je zde zmíněna problematika dětí umístěných do náhradní rodinné péče. Hlavními momenty, kde se problémy nejčastěji objevují jsou živelnost ze strany žadatelů, kdy nepřetrvává zájem ze strany nové rodiny o pokračující spolupráci se zařízením ústavní výchovy, ve kterém dítě pobývalo. Chybí doprovázení rodin, problémy se řeší nahodile, což může jedince trvale poškodit.

Dítě nechápe rozhodnutí žadatelů umístit jej zpět do ústavní výchovy, jeho citové pouto k žadatelům trvá. Je třeba udělat maximum, aby se předešlo tomuto vyhrocenému řešení, ať už prací s žadateli či dětmi před uskutečněním vlastní náhradní rodinné péče a také po celou dobu jejího trvání. Samozřejmě s přihlédnutím na potřebu intervence a volbou správné formy pomoci. (Gabriel, Novák 2008, s. 99, 100) Autoři zde píší o nutnosti předběžně specifikovat představu o dítěti ze strany žadatelů. Tím se může do jisté míry předejít rozčarování z toho, že dítě je úplně jiné, než očekávali. Rozhodnutí dítě vrátit je jistě pro pečovatele zátěžovým momentem, ale pro dítě to může být chvíle fatální. Zde je důležité stimulovat jednotlivé žadatele k důkladnějšímu a zodpovědnějšímu přemýšlení. Zájemci o pěstounskou péči poměrně dobře a s pochopením přistupují k obsáhlým psychologickým pohovorům. Uvádějí, že chápou rizikovost a složitost celé situace i nutnost velice důkladného prověření každého potencionálního pěstouna. Pro co však jednoznačně nemají pochopení, jsou jak říkají nekonečné byrokratické procedury včetně obstrukcí ze strany úřadů. Je nemálo příkladů rodin, které již úspěšně vychovávají, jsou i velmi dobře finančně situované a čekání na přidělení dalšího dítěte se nekonečně protahuje. Mnozí s prvotně dobrým úmyslem v pocitu nedůvěry v ně samé ze strany úřadů i v sebe sama posléze rezignují. Při velkém nedostatku pěstounů i adoptivních rodičů je toto nežádoucí úkaz, který si nemůžeme dovolit. Je to velké plýtvání lidskými hodnotami, kterých bychom si měli velice vážit a neutápět ušlechtilou myšlenku v blamáži byrokracie. Ubližujeme tím dětem, pro které je rodina tou nejlepší variantou řešení jejich bolestí. Strádají především citově a ve skrytu duše stále čekají, že přijde ten jejich člověk, kterému na nich bude opravdu záležet.

Významnou organizací, která provozuje institut náhradní rodinné péče od roku 2004 je občanské sdružení NATAMA. Zaměřuje se na vyhledávání a přípravu nových

pěstounských rodičů, odborné provázení pěstounských a osvojitelských rodin a poradenskou a terapeutickou práci s dětmi a rodinami.

Za důležité a velmi přínosné pokládám přímé zainteresování již fungujících pěstounských rodin i žadatelů do transformace stávajícího systému tak, aby do organizace hovořili lidé, kteří věci rozumí, mají s ní zkušenost. Takto by se nejlépe mohlo předejít chybám a praktické zkušenosti by byly reflektovány již ve fázi teoretických příprav.

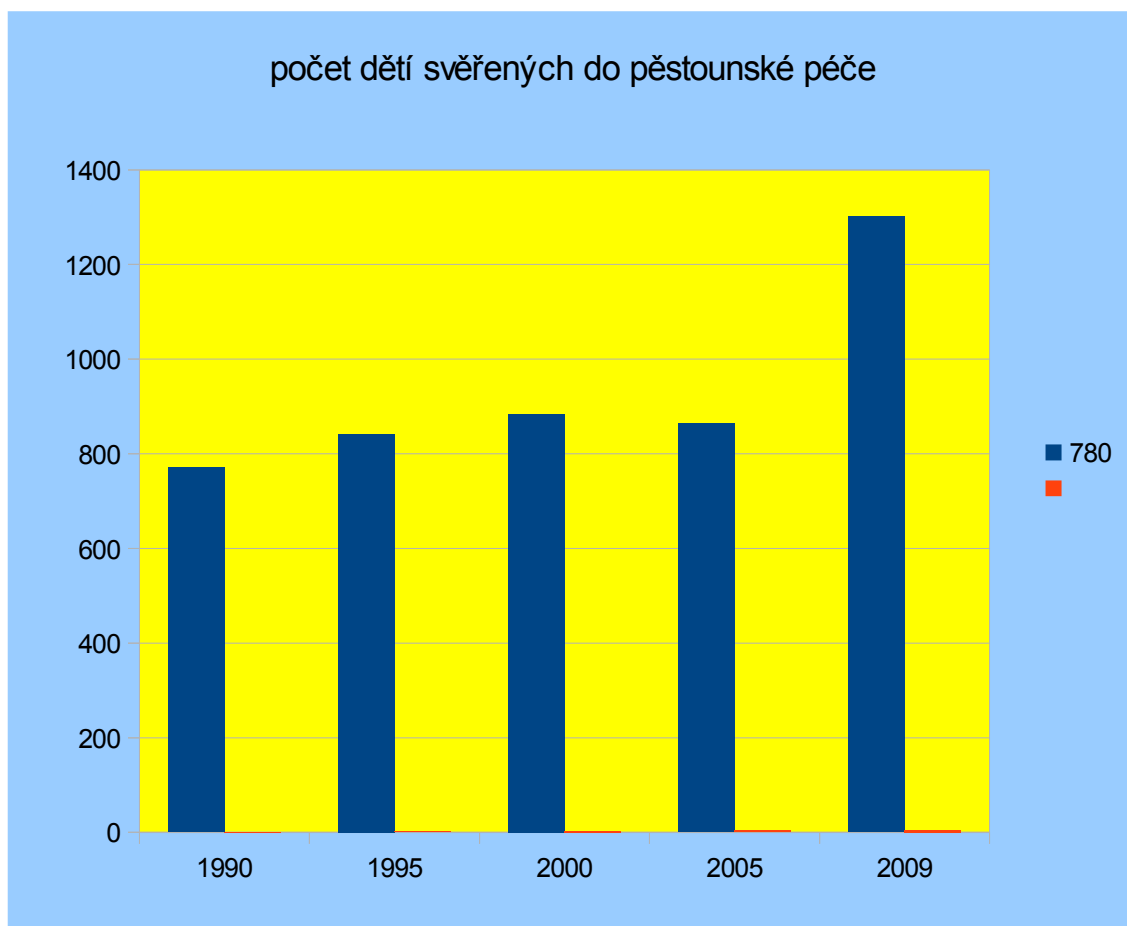
11 Závěr

Myšlenka vytvořit prostor- samostatný dům, kde děti žijí spolu jako v rodině se velmi blíží modelu pěstounské péče . Soužití v objektu, který se svým zevním, ale zejména vnitřním uspořádáním a organizací velmi podobá bydlení rodiny, úspěšně simuluje prostředí, které chceme dětem navodit. Je to výborná alternativa právě k pěstounské péči, jejíž profesionální podoba se u nás dlouhodobě připravuje. Uvedení do života bude vyžadovat ještě mnoho úsilí. Jako ve všech ostatních odvětvích i v sociální sféře a tady zejména je jedním ze základních problémů nedostatek peněz, potažmo nedostatečná motivace pěstounů, či dokonce přímo obava, že by se mohli dostat do finanční tísně.

Dalším závažným problémem je způsob nahlížení veřejnosti na tuto problematiku. Vybudování nových objektů pro děti v zóně běžné zástavby provázely protesty a to do té míry, že se celá záležitost dostala až do novin a televize. Tato mediální kampaň proti zařazení dětí do normálního světa a života vedená našimi spoluobčany, vyvolává řadu otázek. Jednou z nich je: Co je jejich příčinou? Děti zde byly označovány za kriminální živly. Jistě bychom našli řadu případů, kdy dítě, které opustilo zařízení, páchá trestnou činnost. Je ale beze sporu, že spousta dětí z úplně normálních rodin se dostává do rozporu se zákonem. Způsob nahlížení na tyto dvě skupiny je ze strany veřejnosti ve většině případů zcela odlišný. Množství kriminálních deliktů, které dnes řešíme zdaleka nestačí pokrýt pouze chovanci dětských domovů a jiných ústavů. Mnohdy, to co u těchto dětí odsuzujeme, u vlastních zcela přehlízíme. Neschopnost změnit svůj způsob uvažování a pojmání věcí, má základ ve výchově, které se nám dostalo coby dětem, v prostředí ve kterém jsme vyrůstali. Velké množství předsudků, konformismu, xenofobie vede k ulpívání na osvědčených léta užívaných způsobech vnímání reality, stejně jako

tomu bylo u našich předků. Z určitého úhlu pohledu je tato obava i pochopitelná. Ovšem vzhledem k tomu, že žijeme v době vyspělé civilizace a výtobytků nové éry, které zcela bez ostychu využíváme, měli bychom si být vědomi, že ne každý má stejné možnosti. Všechny převratné změny, nové technologie, moderní přístroje nenahradí nikdy člověku potřebu lásky, nutnost mít někde na zemi domov, zázemí, kam se uchýlí ve chvílích vyčerpání. Bezpečné místo, kde na nás čeká někdo, kdo nás vyslechne, polituje, dodá nám sílu do dalšího boje.

Je bezesporu, že v tomto ohledu musíme vyvinout ještě mnoho úsilí, aby si lidé uvědomili, že i oni sami či jejich blízcí se mohou dostat do svízelné situace, kdy budou potřebovat pomoc a pochopení společnosti. Celospolečenské klima ať už z hlediska ekonomického, politického, či právního není nakloněno charitě ani řešení individuálních problémů člověka. Zde se otevírá prostor pro církevní či jiné charitativní organizace, které by mohli být nositeli myšlenky pomoci druhému člověku. Ale bez podpory samotného státu se tento problém řešit nedá.

Seznam zdrojů

BROŽOVÁ DOUBKOVÁ, A., THELENOVÁ, K., 2010. *Odborná praxe a supervize*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-687-4.

BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J., PAZLAROVÁ, H., JANÍČKOVÁ, R., 2002. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče* [online]. [vid. 29. 2. 2012]. Dostupné z: http://okna-nrp.cz/wp-content/uploads/Bubleova_Kovarik_Mezinar_srov_pestoun_pece.pdf

GABRIEL, Z., NOVÁK, T., 2008. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1788-3.

HADJ MOUSSOVÁ, Z., 2001. *Kapitoly ze sociální psychologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 80-7083-562-1.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H., 2009. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-569-1.

HAYDEN, T., 2008. *Spratek*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-375-8.

LENDEROVÁ, M., RÝDL, K., 2006. *Radostné dětství*. Praha: Paseka. ISBN 80-7185-647-9.

MAGISTRÁT hl. m. Prahy 2008. *Formy náhradní rodinné péče* [online]. [vid. 29. 2. 2012]. Dostupné z http://socialni.praha.eu/jnp/cz/rodina/nahradni_rodinna_pece/formy_nahradni_rodinne_pece/index.html?mode=list/

MATĚJČEK, Z., 1992. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. ISBN 80-04-25236-2.

MATĚJČEK, Z. 1994. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál. ISBN 80-85282-83-6.

MATĚJČEK, Z., 2005. *Výbor z díla*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-1056-6.

MICHALOVÁ, Z., 2006. *Speciální pedagogika*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 80-7372-109-0.

MPSV 2012 *Náhradní rodinná péče* [online] [vid. 12. 4. 2012]. Dostupné z: www.mpsv.cz

NADAČNÍ FOND J&T, 2012. *Počet žadatelů o NRP* [online] [vid. 12. 4. 2012]. Dostupné z: . www.nadacnifondjt.cz

NATAMA, 2004. *Co to je profesionální a přechodné pěstounství* [online]. [vid. 26. 2. 2012]. Dostupné z: <http://natama.cz/?sid=5/>

NOVOTNÁ, V., PRŮŠOVÁ, L., 2004. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: Linde. ISBN 80-86131-56-4. *Úmluva o právech dítěte*, článek 3, odst. I., OSN, New York, 1989.

PIAGET, J., INHELDEROVÁ, B., 1997. *Psychologie dítěte*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-146-0.

ROTREKLOVÁ, E., KMÍNKOVÁ, K., et al. 2009. *Aktuální otázky náhradní rodinné péče*. 1. vyd. Brno: Triada. ISBN 978-80-254-5957-7.

SOCHŮREK, J., 2009. *Úvod do sociální patologie*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-448-1.

ŠKOVIERA, A., 2007. *Dilemata náhradní výchovy*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-318-5.

ŠTEJGERLE, L., 1955. *Výchova v dětských domovech*. 1. vyd. Nový Bydžov: Hradecké tiskárny. ISBN 54-76-01.

ŠVINGALOVÁ, D., 2004. *Teorie a praxe případové práce ve speciální pedagogice*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 80-7083-819-1.

TAXOVÁ, J., 1967. *Výchovné problémy dětských domovů*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. ISBN 14-005-67.

VÁGNEROVÁ, M., 2008. *Vývojová psychologie pro obor penitenciární péče*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-307-1.